

DIŞ TİCARET TEORİSİ

İÇİNDEKİLER

- Dış Ticaret ve Dünya Ekonomisi
- Dış Ticaretin Nedenleri
- Dış Ticaret Teorileri
- Klasik Dış Ticaret Teorisi
- Neoklasik Dış Ticaret Teorisi
- Dış Ticareti Açıklamaya Dönük Yeni Teoriler

HEDEFLER

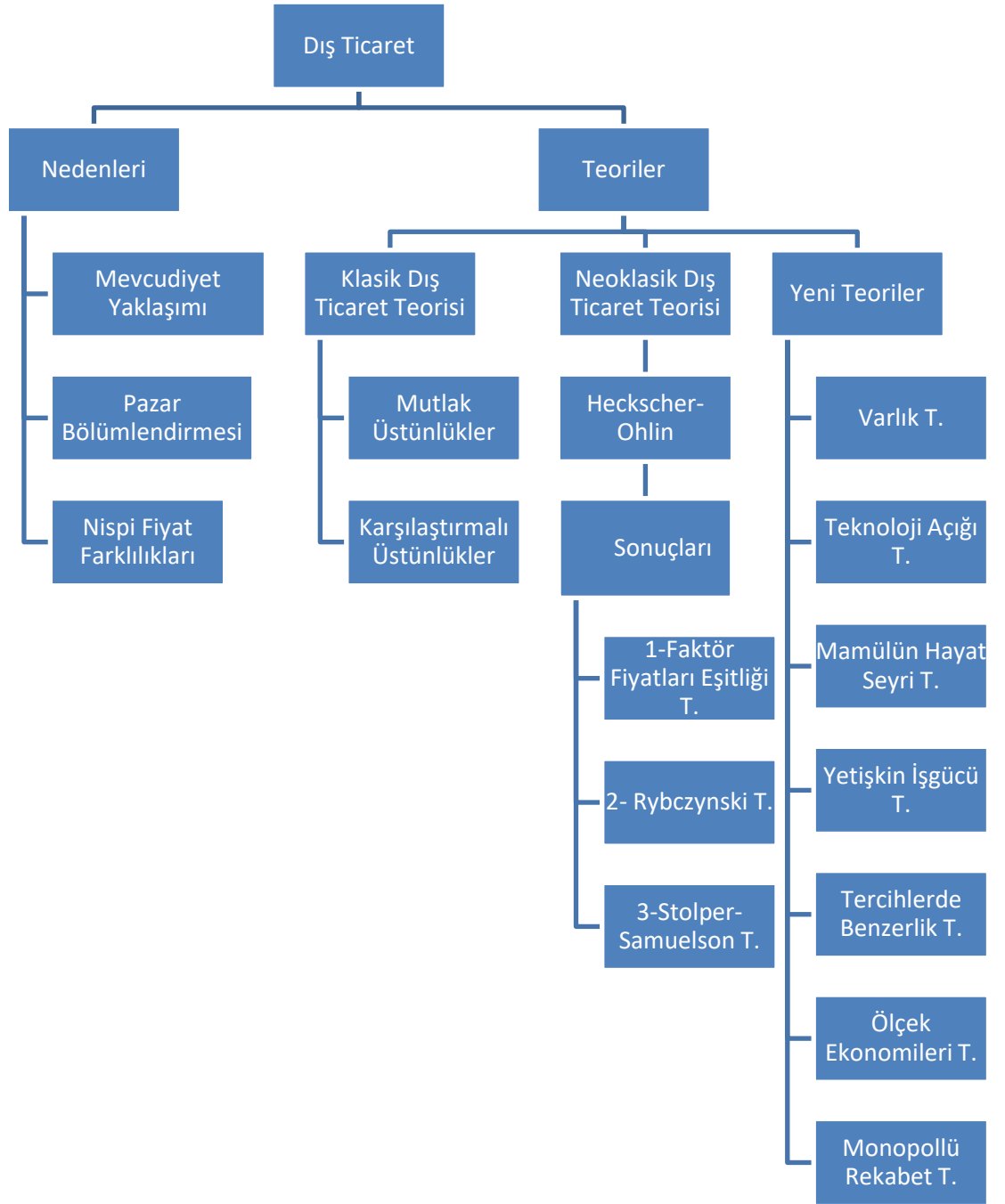
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Dış ticaretin ne anlama geldiğini öğrenecek,
 - Ülkelerin hangi nedenlerle dış ticaret yaptıklarını değerlendirecek,
 - Ticaret yapan ülkelerin bu ticaretten neler kazanabileceklerini kavrayacak,
 - Uluslararası ticareti geliştirmenin neden gerekli olduğunu öğrenebileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İKTİSADA GİRİŞ
Prof. Dr. Alaattin
KIZILTAN

ÜNİTE
12

GİRİŞ

Dünyada var olan sınırlı kaynakların en etkin kullanımı, ancak ülkelerin iş bölümü ve uzmanlaşmaya gitmeleriyle sağlanabilmektedir. Bunu gerçekleştirecek unsurlardan biri ülkelerin birbirleri ile ticaret yapmalarıdır. Bunun için de ülkelerin neden dış ticaret yaptıklarının teorik gerekçelerinin iyi anlaşılması gerekir. Ayrıca yapılan ticaretten hangi ülkenin ne kadar ve niçin kazançlı çıkacağı, hangi ülkenin hangi malı dış ülkelere alacağı, hangi malı dış ülkelere satacağı konularının irdelenmesi ülkelerin bu yolla refah artışı sağlamaları açısından önemlidir.

Diğer yandan ülkelerin ellerindeki kaynak ve teknoloji imkânlarına göre ihracat ve ithal edecekleri malların belirlenmesi ülkelerin yararına olacak şekilde uluslararası ticaretin yapısını da belirleyecektir. Bu yapıdan ülkelerin kazanç elde etmeleri ise üretecekleri malları karşı ülkelere hangi fiyattan satacaklarına bağlıdır. Bunu belirleyecek faktör de aynı şekilde ülkelerde ilgili mallara olan talep olmaktadır. Diğer bir ifadeyle tıpkı bir malın arz ve talep şartlarına göre fiyatı nasıl belirleniyor ise, uluslararası ticarete de her ülkenin ürettiği malların arz ve talep koşulları uluslararası fiyatları belirlemektedir. Uluslararası fiyatlar dış ticaretin temel belirleyicisi olsa da bunun yanında başka birçok faktörün de etkili olduğu dikkate alınmalıdır.

Bu bölümde öncelikle dış ticaretin önemi ortaya konacak ve daha sonra ülkelerin neden dış ticaret yaptıkları, dış ticareti açıklayan teoriler ve ticaretin ülkelere neler kazandırdıkları açıklanmaya çalışılacaktır. Böylece dünyada kıt olan kaynakların etkin kullanımını ülkelerin refahını nasıl artırdığı anlaşılmış olacaktır.

DIŞ TİCARET VE DÜNYA EKONOMİSİ

Dış ticaret mal, hizmet ve sermayenin ulusal sınırları aşarak dünya ülkeleri arasında el değiştirmesi anlamına gelmektedir. Birçok ülkede dış ticaret milli gelirin en temel unsurunu oluşturmakta ve gelirleri artırmada en önemli kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Tablo 12.1'de ülke ve kıtaların dünya mal ithalatı içerisindeki payları verilmektedir.

Tablo 12.1. Dünya Mal Ticaretinin Yıllara Göre Gelişimi ve Kıtalara Dağılımı

ÜLKE VE KITALAR	Yıllar							
	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2009	2016
Dünya İthalatı (Milyar \$) ve % Paylar	85	164	594	1882	3786	7689	12421	15799
ABD	13.9	11.4	12.3	14.3	15.9	16.9	12.9	14.3
Avrupa	43.7	52.0	53.3	44.2	44.6	45.0	41.6	37.5
Afrika	7.0	5.2	3.9	4.6	2.6	2.1	3.3	3.2
Asya	15.1	14.1	14.9	18.5	23.7	23.5	27.4	30.3
Diğer	21.5	17.3	15.6	18.4	13.2	12.5	14.8	14.7
% Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: www.wto.org (Erişim tarihi: 13.10.2017)

Tabloya göre özellikle II. Dünya savaşından sonra dünya mal ticaretinde çok hızlı artışlar yaşanmıştır. Bu artış eğilimi kimi kıtalarda oldukça hızlıdır. Özellikle Asya kıtasının dünya ticaretindeki payı oldukça yükselmiş ve adı geçen bölge dünyanın yeni çekim merkezi hâline gelmiştir. Gelecek yıllarda aynı eğilimin devam etmesi pek şaşırtıcı olmayacaktır.

Aşağıdaki tabloda ülke grupları arasında ihracat matrisi yer almaktadır.

Tablo 12.2. Ülke Grupları Arasında Mal İhracatı Matrisi (2009, Milyar \$)

DAĞILIM	Kuzey Amerika	Orta ve Güney Amerika	Avrupa	BDT Ülkeleri	Afrika	Orta Doğu	Asya
Kuzey Amerika	769	128	292	9	28	49	324
Orta ve Güney Amerika	115	120	90	60	13	11	96
Avrupa	366	75	3620	147	162	154	426
BDT Ülkeleri	23	5	239	87	7	14	63
Afrika	66	9	149	1	42	12	85
Orta Doğu	60	5	76	4	34	106	357
Asya	628	95	641	57	102	163	1846

Kaynak:www.wto.org (E.T. 07.01.2011)

Yukarıdaki tabloya göre dünya ticaretinin büyük bir kısmı endüstriyel ülkelerin yer aldığı gelişmiş bölgeler arasında yapılmaktadır. Örneğin Kuzey Amerika içinde yer alan ABD dünyanın en büyük ekonomisi olmasına rağmen, bu ülkede bir eyaletten diğer bir eyalete satılan mal, istatistiklerde “ihracat” olarak görülmez. Oysa Avrupa kıtasında örneğin Almanya’nın Fransa’ya yapacağı bir otomobil satışı, kayıtlarda ihracat olarak gözükecektir. Tablo 12,2’ye baktığımızda Avrupa kıtasının kendi içerisindeki ticareti en yüksek rakama sahiptir.

DIŞ TİCARETİN NEDENLERİ

Dış ticaret, iktisadın temel amacı olan kıt kaynaklar altında, sınırsız olan insan ihtiyaçlarını giderme çabasının bir parçası olarak düşünülebilir. Diğer bir ifade ile her ülke, vatandaşlarının ve ekonomide yer alan diğer aktörlerin ihtiyaçlarını karşılanmaya çalışılır. Bu ihtiyaçlar kimileri için para, kimileri için enerji, kimileri için ise mal veya hizmet olmaktadır.

Bugün için dünyadaki iki yüzden fazla bağımsız ya da yarı bağımsız ülke arasında dış ticaret yapılmaktadır. Kimi ülkeler hammadde açısından fakir olduklarından ticaret yaparken, kimileri ise ürettikleri malları daha geniş piyasalara ulaştırarak gelirlerini artırmak istemektedirler. Dünya ekonomisinde hiç ticaret yapmayan ülke olmadığı gibi, refah seviyesini artırmada sadece dış ticarete bağlı bir ekonomiye sahip ülke de bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni dünyadaki hiçbir ülkenin her ürünü üretebilecek kadar üretim faktörlerine sahip bulunmaması ve her ülkenin vatandaşlarının satın almak istedikleri malların farklı nitelik ve nicelikte olmasıdır.

Bu durumda ülkelerin birbirleri ile ticaret yapmalarına yol açan nedenlerin neler olduğunu sorgulamak gerekir.

Bugün için dünyadaki iki yüzden fazla bağımsız ya da yarı bağımsız ülke arasında dış ticaret yapılmaktadır.

Bu nedenleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Devamlı ve geçici mevcudiyet veya mevcudiyetsizlik sonucu ülkenin mal temininde yaşanan zorluklar
- Yerli ve yabancı üreticiler tarafından yapılan pazar bölümlendirilmesi
- Ticarete açılmadan önceki nispi fiyat farklılıkları

Birinci sıradaki yaklaşım daha çok ithalatın nedenini açıklar. Örneğin, eğer bir ülke üretim için gerekli olan hammaddeye sahip değilse veya bu hammaddeler tükenmiş ise ya da bunların yerini tutabilecek ikameleri üretileniyorsa, bu eksikliği gidermek için diğer ülkelerden ithalat yapmak zorunda kalacaktır.

Diğer yandan geçici mevcudiyetsizlik durumu kısa veya uzun vadede söz konusu olabilir. Kısa vadede hasadın kötü gitmesi, grevler ya da ekonomideki geçici arz-talep dengesizliklerine göre mal ithalatı zorunlu olabilir. Orta ve uzun vadeli mevcudiyetsizliklerin ise çeşitli nedenleri olabilir. Örneğin bazı ülkeler, diğer ülkelerde daha önce ortaya çıkan ürünleri, bilgi ve teknoloji gibi yetersizliklerle üretemez iseler veya onların benzerlerini taklit etmeleri mümkün değilse, bu ürünleri ithal etmek zorunda kalırlar.

İkinci sıradaki yaklaşım ise daha çok, fazla sayıda üreticinin yer aldığı benzeri malları üreten ve talep yapısı itibarıyla birbirine benzeyen ülkeler arasındaki ticareti açıklamak için kullanılmaktadır. Burada göze çarpan husus aynı mal grubuna dahil olmakla birlikte, tüketicilerin gözünde kalite veya diğer özel farkların (paketleme, marka) ayırt edildiği heterojen ürünlerin olmasıdır. Böyle bir piyasada üreticiler farklı tercihlerin bulunması nedeniyle, belirli mallarda pazarı paylaşmaya çalışmaktadırlar.

Üçüncü sıradaki yaklaşım nispi fiyatları esas alır. Ülkeleri birbirleriyle ticaret yapmaya iten ve bundan karlı çıkaran birinci faktör fiyattır ve bu fark klasik dış ticaret teorisinde ticaret için temel koşul olarak gösterilmektedir. Fiyat farklılıkları talepteki nispi farklardan veya maliyetlerden kaynaklanabilir. Çeşitli ülkeler birbirine benzer aynı özellikte olan malları üretmeyi başarabilseler de etkin kaynak dağılımı açısından bu malları en az kaynak kullanarak üretmek isterler. Bu bakımdan kaliteleri aynı olan malların ucuz olanını tercih ederler. Bazen de mallar pahalı olsa bile bunlara çok şiddetle ihtiyaç duyarlar ve bu mallar için çok daha fazla para vermeyi göze alabilirler.

Sonuç itibarıyla yukarıda açıklanan arz ve talep koşullarından kaynaklanan nedenler ülkeler arasında aynı mallarda farklı fiyatların ortaya çıkmasına neden olur. Rasyonel davranış prensibi *gereği, yerli ürün yerine yabancı ürünün alınması ülkeler arası ticari bir işleme yol açar.*

DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Klasik Dış Ticaret Teorisi

Dış ticaret teorisi esas itibarıyla ülkeler arasındaki ticaretin gerekçelerini açıklamaya çalışır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi, örneğin bir ithalatın yapılış gerekçesinin en basit ve en doğru açıklaması yabancı malların yerli mallardan daha ucuz olmasıdır. Buradaki temel sorun aslında fiyat farklılıklarının neden ortaya

Dünyada hiçbir ülkede toplam yerli üretim ve iç tüketimin birbirine eşit olduğu bir durum yoktur.

çıktığı, ülkelerin neden ticaret yaptığı, hangi ülkelerin hangi malları üretip satacağına hangi faktörlerin etkili olduğu ve dış ticaretten ne tür yararlar sağlanacağı sorularının cevaplanmasında toplanmaktadır. Aşağıda dış ticareti açıklayan bu teorilere yer verilmektedir.

Mutlak Üstünlük Teorisi

17. ve 18. yy 'da ortaya çıkan merkantilist düşünce dış ticaretten kazanç elde etmenin, ancak diğer ulusların zararına bağlı olduğunu ileri sürmekteydi. Bunun için de devlet tarafından korumacı önlemler alınarak, ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmaya çalışmaları söz konusu oluyordu. Merkantilist düşünceyi eleştiren *Adam Smith mutlak üstünlük teorisini geliştirmiştir. 1776 'da A. Smith' in "Ulusların Zenginliği "çalışmasından sonra dış ticaret konusunda liberal yaklaşımlar benimsenmiş, ülkeler arası ticaretin karşılıklı olarak artırılmasının otarşik duruma göre refahı daha çok artıracacağı belirtilmiştir.* Buna göre ülkeler her malı kendileri üretmeye çalışmak yerine, uluslararası ticaret yaparlarsa karşılıklı olarak daha çok kazanç elde edeceklerdir. Burada temel üretim faktörü olarak emek alınmaktadır. Diğer bir ifade ile üretimde sadece emek faktörünün kullanılması söz konusudur.

Smith' in bu yaklaşımı üretimde emek faktörünün esas alındığı bir modelde, ülkelerin iş bölümü ve uzmanlaşmaya gitmeleri üzerine kuruludur. Buna göre *iki mallı ve iki ülkeli bir modelde her ülke, her iki malı da üretmeye çalışmak yerine, mallardan sadece birinin üretiminde uzmanlaşmalı, onu üretmeli ve diğer ülkeye bu malı satmalıdır.* Diğer ülke de aynı şekilde davranmalıdır. Hangi ülkenin hangi malı üretip satacağına ise emek verimliliği karar verecektir. Bu durumda ülkeler aynı miktar emek kullansalar dahi iş bölümü ve uzmanlaşma sonucu mallardan birini daha çok üretmeleri mümkün olacağı için, bu malları karşılıklı olarak değiş tokuş etmeleri hâlinde aynı maliyete katlanmakla birlikte, otarşik duruma göre daha fazla mal tüketmek olanağına kavuşacaklardır.

Ticaret yapacak iki ülkenin Türkiye ve Pakistan olduğunu, iki ülkenin de otomobil ve pamuk gibi iki ürünü de üretebildiğini ve her iki ülkenin üretim faktörü olarak ellerinde 100.000 emek bulduklarını varsayalım. Ayrıca her iki ülkede hükümetlerin piyasaya müdahale etmedikleri, ticarete ulaştırma masraflarının olmadığı ve emeğin bu iki ülke arasında serbestçe dolaşmadığı varsayımlarımız arasındadır.

Konuyu aşağıdaki tabloda verilen örnekle açıklayalım:

Örnek tablo 1:

	100.000 İşçinin 1 Ayda Üretebileceği Otomobil Miktarı (Adet)	100.000 İşçinin 1 Ayda Üretebileceği Pamuk Miktarı (Ton)
Türkiye	100.000	50.000
Pakistan	50.000	100.000

Buna göre iki ülke aralarında hiç ticaret yapmasalardı, 100.000 işçi ile Türkiye ayda 100.000 adet otomobil ve 50.000 ton pamuk üretip tüketecekti. Aynı şekilde Pakistan ise aynı miktar işçi ile ayda 50.000 adet otomobil ile 100.000 ton pamuk üretip tüketecekti. Fiyatları parasal değer değil de reel değer olarak aldığımız için her iki ülkenin de aynı maliyetlere sahip olduğunu görmekteyiz. Ancak Türkiye'deki işçiler otomobil üretiminde ve Pakistan'daki işçiler ise pamuk üretiminde daha verimli oldukları için, Türkiye Pakistan'a göre daha çok otomobil ve Pakistan da Türkiye'ye göre daha çok pamuk üretebilmektedir.

Bu durumda Türkiye elindeki emeği otomobil üretiminde kullanarak bu sektörde uzmanlaşmalı, ihtiyacı olan pamuğu ise, bu sektörde daha başarılı olan Pakistan'dan almalıdır. Böylece ortaya çıkacak olan dış ticaret otarşik duruma göre ülkelerin daha çok otomobil ve pamuk üretip tüketmelerine yol açmaktadır. Burada otomobil adedi başına işçi sayılarına bakarsak, aynı birim zamana göre Türkiye'de otomobilin ucuz olduğu görülecektir. Zira Türkiye' de otomobil başına işçi miktarı;

$$PT = \text{işçi sayısı} / \text{otomobil adedi} \quad PT = 100.000 / 100.000 = 1 \text{ işçi}$$

$$\text{Pakistan da ise otomobil başına işçi miktarı; } PP = \text{işçi sayısı} / \text{otomobil adedi}$$
$$PP = 100.000 / 50.000 = 2 \text{ işçi}$$

olacaktır.

Buna göre iki ülke için maliyet ölçüsü işçi (emek) olduğundan, Türkiye'de birim başına otomobil maliyeti 1 işçi iken Pakistan'da 2 işçi olmaktadır.

Aynı yöntemle pamuğun ülkeler arasındaki maliyetini de gösterebiliriz:

Türkiye' de pamuğun maliyeti;

$$PT = \text{işçi sayısı} / \text{pamuk miktarı}$$

$$PT = 100.000 / 50.000 = 2 \text{ işçi}$$

Pakistan' da ise pamuğun maliyeti; $PP = \text{işçi sayısı} / \text{pamuk miktarı}$

$$PP = 100.000 / 100.000 = 1 \text{ işçi}$$

Burada ise Türkiye'de 1 ton pamuk üretimi için 2 işçi gerekli iken Pakistan'da 1 işçi gerekmektedir. Öyleyse Türkiye otomobil üretmeli ve bu otomobili Pakistan'a satmalı, Pakistan ise pamuk üretmeli ve Türkiye'ye satmalıdır.

Örneğimizi biraz daha genişletirsek, Türkiye'nin elinde 200.000 işçi varsa, bu işçilerden 100.000 adedini pamuk üretiminden çekip otomobil üretimine yöneltirse, toplam otomobil üretimi 200.000 adet olur. Çünkü Türkiye'de 1 işçi 1 otomobil üretebilmektedir. Ürettiği bu otomobillerin 100.000 adedini Pakistan'a satarsa, Pakistan'dan en azından 100.000 ton pamuk satın alabilir (Burada uluslararası fiyatlar henüz belirlenmediğinden bu ticaretin iki ülkedeki fiyatların ortalamasından yapıldığını varsayıyoruz). Bu durumda ticaret öncesi duruma göre Türkiye 50.000 ton pamuk kazanç elde etmektedir. Zira ticaret öncesi duruma göre Türkiye'nin hem 100.000 adet otomobil tüketmesi, hem de 100.000 ton

pamuk tüketmesi durumunda refah artışının kaynağı ticarete açıldıktan sonra 50.000 ton daha fazla pamuk tüketimi olmaktadır.

Pakistan'ın kazancına gelince, bu ülke de sahip olduğu 200.000 işçiden

100.000 adedini pamuk üretimine kaydırırsa toplam pamuk üretimini 200.000 tona çıkarması mümkündür. Bu üretimin örneğin, yarısı kendi tüketimi için ayrılrsa bile geriye kalan 100.000 ton pamuğu Türkiye'ye satarak karşılığında 100.000 adet otomobil satın alabilir. Böyle bir durumda Pakistan ticaret öncesine göre hem

100.000 ton pamuk tüketmeye devam edecek hem de 50.000 adet daha fazla otomobil tüketecektir.

Sonuç itibarıyla, uluslararası fiyatların iki ülkenin fiyatları arasında bir seviyede olduğu varsayımı altında, dış ticaretten Türkiye 50.000 ton pamuk, Pakistan ise 50.000 adet otomobil kâr edecektir. Dış ticaretle birlikte ülkelerin ilave bir maliyete katlanmayacaklarına dikkat edilmelidir.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi 1817 yılında David Ricardo tarafından ortaya atılmıştır. Ricardo, Smith'in analizini eksik bularak, ülkelerin aynı miktar emeği kullanarak üretecekleri mal miktarlarına göre bir ticaret yapısı oluşturmalarının bazı durumlarda ticaretin nedenini açıklamada yetersiz kalacağını ileri sürmüştür. Şöyle ki bir ülke her iki malı aynı miktar emek kullanarak daha fazla üretirse Smith'in yaklaşımına göre dış ticaret yapılamayacak ve dış ticaret yoluyla refah artışı sağlanamayacaktır. Oysa Ricardo'ya göre bu durumda da ülkeler kârlı bir dış ticaret yapabilir. Diğer bir ifadeyle *ülkelerden birindeki emek diğer ülkeye göre her iki malda da daha fazla üretilebilecek bir verimliliğe sahip olabilir. Bu durumda ülkelerin nispi olarak daha fazla etkin oldukları malda uzmanlaşmaya gitmeleri ve diğer malın üretimini karşı ülkeye bırakarak dış ticaret yapmaları her iki ülkenin refahını artıracaktır.* Yani Ricardo'ya göre burada üstünlükler belirlenirken, toplam üretim miktarlarına bakmak yerine nispi maliyetlere ve ülkelerin iç fiyatlarına bakmak gerekir. Dolayısıyla burada önemli olan "mutlak üstünlük" değil, "karşılaştırmalı üstünlük" tür.

Konuyu aşağıdaki tabloda verilen örnekle açıklayabiliriz.

Örnek Tablo 2:

	Bir ayda 10.000 işçinin ürettiği mal miktarları	
	Otomobil (Adet)	Pamuk (Ton)
Türkiye	60.000	100.000
Pakistan	30.000	20.000

Yukarıdaki tabloya göre bir ayda 10.000 çalışan Türkiye'de aynı şartlardaki Pakistan'a göre hem daha fazla otomobil hem de daha fazla pamuk üretmektedir. Bu durumda Türkiye her iki malda da "mutlak olarak" üstündür ve her iki malı da

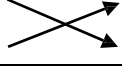

Karşılaştırmalı
Üstünlükler Teorisi
1817 yılında David
Ricardo tarafından
ortaya atılmıştır.

Pakistan'a göre daha ucuza üretmektedir. Adam Smith'in mutlak üstünlük yaklaşımına göre iki ülke arasında dış ticaret yapılamaz.

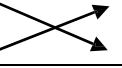
Oysa Ricardo bu koşullarda da iki ülkenin dış ticaret yapması hâlinde bu ticaretten kârlı çıkabileceğini ve böylece iki ülkenin de dış ticaret öncesi duruma göre refahlarının artabileceğini göstermiştir. Buna göre hangi ülkenin hangi malda uzmanlaşacağına mutlak rakamlara değil, karşılaştırmalı maliyetlere göre karar vermek gerekir. Bunun için ülkelerin iç maliyetleri çıkarılmalıdır. Bu analizlerde ekonomide paranın kullanılmadığı dikkate alınarak fiyatlar ülkelerin ulusal paraları cinsinden değil, ilgili mallardan birinin ya da diğerinin cinsinden belirlenir. Böylece her iki ülke için de fiyat karşılaştırmasına olanak tanıyacak bir ölçü bulunmuş olacaktır. Buna göre her iki ülkede otomobilin pamuk cinsinden birim fiyatını bulacak olursak;

Türkiye'de 60.000 otomobil 100.000 pamuğa eşitse,

60.000 Otomobil 1 Otomobil		100.000 Pamuk X Pamuk
$X = (1 \text{ otomobil} \times 100.000 \text{ Pamuk}) / 60.000 \text{ otomobil}$		
$X = 1,67 \text{ Pamuk}$		

Buna göre Türkiye'de 1 otomobil 1,67 pamuğa eşittir.

Pakistan'da ise 30.000 otomobil 20.000 pamuğa eşitse,

30.000 Otomobil 1 Otomobil		20.000 Pamuk X Pamuk
$X = 2/3 \sim 0.67 \text{ Pamuk}$		

Buna göre Pakistan'da 1 Otomobil 0.67 Pamuğa eşittir.

Bu durumda Türkiye'de bir birim otomobil ile 1,67 birim pamuk değiştirilebilirken, Pakistan'da bir birim otomobil ile 0.67 birim pamuk değiştirilebilmektedir. Bu durumda Pakistan'da bir otomobil Türkiye'ye göre daha az pamuk satın alabileceğine göre, Pakistan otomobilde ve Türkiye pamukta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacaktır. Dolayısıyla Türkiye pamukta uzmanlaşarak kaynaklarını (işçilerini) pamuk üretimine kaydırarak bu üründe uzmanlaşmalı ve Pakistan'a bu ürünü satmalıdır.

Pakistan ise otomobilde uzmanlaşp kaynaklarını (işçilerini) otomobil üretimine kaydırmalı ve ürettiği otomobili Türkiye'ye satarak karşılığında pamuk satın almalıdır. Hatırlanacak olursa mutlak üstünlük teorisinden hareket etseydik, Türkiye'nin otomobilde uzmanlaşması gerektiğini ifade edecektik.

Aynı analizi iki ülke için ortak fiyat olarak otomobili esas almak suretiyle de yapabiliriz. Bu durumda bir birim pamuğun Pakistan'da Türkiye'ye göre daha fazla otomobil alabileceğini görecektik.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre ülkelerin ticaret yapabilmeleri için iç fiyatların (iç maliyetlerin) birbirinden farklı olması gerekir. Uluslararası fiyatlar ise ülkelerin ticaret yapmaya başlamaları ile birlikte iki ülkenin fiyatları arasında, ancak Ricardo analizine göre tam olarak belli olmayan bir seviyede gerçekleşir ve bu fiyatlar aynı zamanda ülkelerin bu ticaretten ne kadar kazanç elde edeceklerini ortaya koyar.

İki ülkenin ticaretten elde edeceği kazançları gösterebiliriz. Ancak bu aşamada fiyatları bilemeyeceğimiz için, bir varsayım olarak bu fiyatların pamuk cinsinden “1 otomobil=0.8 pamuk” (ya da otomobil cinsinden bir pamuk=1.25 otomobil) şeklinde olduğunu kabul edelim.

Türkiye ticarete açılmadan önce 60.000 adet otomobil ve 100.000 ton pamuk üretilip tüketiyordu. Oysa çalıştıracağı 10.000 işçiyi pamuk üretimine kaydırırsa, bu malın üretimini 200.000 tona çıkarabilir. Bunun 100.000 tonunu kendi tüketimine ayırırsa, karşılığında Pakistan’dan 1 otomobil = 0.8 pamuk şeklindeki uluslararası fiyattan $(100.000 * 1/0.8) = 125.000$ adet otomobil satın alma olanağı vardır. Dolayısıyla dış ticarete açıldıktan sonra aynı miktar pamuk tüketmeye devam ederken, 65.000 adet daha fazla otomobil tüketmesi mümkün olacak ve ülkenin refahı artacaktır. $(125.000 - 60.000 = 65.000)$

Aynı analiz Pakistan içinde yapılırsa uluslararası fiyatlardan Türkiye ile yapılacak ticaretten bu ülkenin de kazançlı çıkacağı ve refahının artacağı görülecektir.

Burada dış ticaretten elde edilecek kazancın ölçüsünün ülkelerin ticarete açılmadan önceki ve ticarete açıldıktan sonraki tüketecekleri mal miktarına göre belirlendiğine dikkat etmek gerekir.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi uzun zaman dünya ticaretini açıklayan bir model olarak kabul edilse de dünya ekonomisinin gelişimi ve öne sürülen varsayımlarda oluşan çeşitli değişiklikler, modelin eksikliklerini de ortaya koymuştur. Bu eksiklikler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Tek üretim ve maliyet faktörü olarak emeği esas almaktadır oysa üretimde kullanılan ve maliyetleri etkileyen birçok temel ve ara girdi vardır.
- Ricardo aynı miktar emeği kullanan ülkelerin, neden farklı düzeylerde bir üretim miktarına ulaştığını da açıklamamıştır.
- Ricardo’nun analizi ülkeler arasında iş gücü ücretlerinin farklı olmasını gerektirdiği için emek hareketlerinin ülkeler arasında sınırlandırıldığını varsayımıştır. Oysa analizin yapıldığı dönemlerde özellikle İngiltere’den ABD’ye yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. İş gücünü ülke içi ve ülkeler arasındaki dolaşımına yol açan pek çok sebep ücretlerin, Ricardo’nun ön gördüğü şekilde sabit kalacağı beklentisini boşa çıkarmaktadır.
- Ricardo analizlerini arz cephesinden ele alarak gerçekleştirmiş, üreticiden tüketiciye ulaşana kadar arz ve talep koşullarından kaynaklanan fiyat değişikliklerini dikkate almamış ve malların satış fiyatlarını maliyet fiyatlarına eşit kabul etmiştir. Oysa gerçek dünyada aynı malların farklı ülkelerde, hatta aynı ülkelerin farklı bölgelerinde çok farklı fiyatları oluşabilmektedir.
- Ricardo emeğin sektörler arasında tam olarak yer değiştirebileceğini ve üretimin sabit maliyet koşullarında gerçekleşeceğini varsayımıştır. Oysa gerçekte emeğin hem sektörler arası tam ikamesi ve hem de bu ikamenin sabit verime yol açması söz konusu değildir.

- Ricardo'nun iki ülkeli ve iki mallı bir modelde her ülkenin her iki malı da üretebildiği ve ticarete açılmakla birlikte mallardan birinin üretiminden tamamen vazgeçeceği şeklindeki iddiası, gerçek dünyadan çok uzak bir varsayımdır. Zira gerçek dünyada 200'den fazla ülke binlerce malı üretip bu malların ticaretini yapabilmektedir.
- Ulaştırma maliyetlerinin de sıfır kabul edilmesi önemli bir eksikliklerdir.

Neoklasik Dış Ticaret Teorisi

Günümüzde çok sayıda ülke ve mallar ile bu malların üretiminde geçirdiği çeşitli aşamalarının da dikkate alınmasıyla ortaya çıkan karmaşık yapı nedeniyle, klasik dış ticaret teorisi, uluslararası ticaretin nedenlerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan klasik teorinin yeniden gözden geçirilerek geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Bununla ilgili olarak farklı üretim faktörlerine sahip, talep koşulları ve teknolojilerdeki farklılıkların sonuçları üzerinde durulmaktadır. Bu analizlerde, basitleştirmek amacıyla, klasik dış ticaret teorisinin ileri sürdüğü bazı varsayımlar aynen kabul edilmekte ve bazıları da geliştirilmektedir.

Geliştirilen yeni modellerde üç temel unsur önem taşır:

- Üretim teorisinin esaslarını bilmek gerekir.
- Üretim olanakları eğrisi artan maliyet koşullarının özelliğini gösterir.
- Toplumsal farksızlık eğrilerini ve özelliklerini bilmek gerekir.

Diğer yandan üretimde artan maliyet koşullarının geçerli olmasının üç temel dayanağı şunlardır:

- Temel üretim faktörleri homojen değildir.
- Farklı malların üretiminde faktör yoğunlukları aynı değildir.
- Bir maldan ne kadar çok üretilmeye çalışılırsa, ilgili malın üretiminde gittikçe daha fazla faktör kullanılmakta ve bu da ilgili faktörün verimliliğini düşürmektedir.

Heckscher-Ohlin Modeli

Bu bölümde öncelikle Heckscher-Ohlin teorisinin temelini oluşturan faktör oranları teorisi üzerinde durulacaktır. Ancak buna geçmeden önce, *klasik teoriye yapılan bir katkının 1930'lu yıllarda Goetfried Haberler tarafından geldiğini belirtmek gerekir*. Şöyle ki; Ricardo üretimde temel üretim faktörü olarak emeği görüyordu. Haberler maliyeti belirleyen unsurun sadece emek olmadığını ve diğer bilinen ve bilinmeyen bütün maliyet unsurlarını içerecek şekilde "fırsat maliyeti" kavramını geliştirmiştir. Buna göre bir malın değeri, o malın üretimini bir birim artırmak için diğer malın üretiminden vazgeçilen miktar olarak ifade edilir. Böylece üretimde kullanılan bütün maliyet unsurları malın değerini diğer malın miktarlarıyla ölçerek dikkate almış olur.

Klasik dış ticaret teorisi uluslararası ticaretin nedenlerini açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Heckscher-Ohlin teorisinin işleyebilmesi ülkelerin farklı faktör yoğunluklarına sahip olmalarına bağlıdır.

Klasik dış ticaret teorisi üretimde ülkeler arası verimliliğin ve dolayısıyla maliyet farklılığının nedenlerini açıklamıyordu. Heckscher-Ohlin teorisi iki mallı ve iki ülkeli bir modelde, ülkelerin farklı üretim olanakları eğrisine sahip olmalarının nedeni olarak farklı faktör donatımına sahip olmalarını göstermektedir. Buna göre ülkeler aynı malları aynı üretim fonksiyonlarıyla ve benzer teknolojilerle üretebilmektedirler. Ayrıca zevk ve tercihler de aynı olmaktadır. Ancak ülkelerden birinin diğerine göre farklı faktör zenginliğine sahip olması, aynı malda ülkeler arası maliyet farklılığına yol açmaktadır. Bu da dış ticaret için bir sebep olmaktadır. Böyle bir durum ülkelerden birinde, diğer ülkeye göre ilgili malın üretiminde yoğun olarak kullanılan üretim faktörünün fiyatını, diğer ülkeye göre avantajlı hâle getirmektedir.

Buna göre Heckscher-Ohlin teorisinin işleyebilmesi, ülkelerin farklı faktör yoğunluklarına sahip olmalarına bağlıdır. Bu analizlerde temel üretim faktörleri olarak emek ve sermayenin esas alındığını belirtmek gerekir.

Heckscher-Ohlin Modelinin Sonuçları

Heckscher-Ohlin modelinin 4 temel sonucu vardır. Bunlardan ilki, yukarıda üzerinde durulan ve faktör donatımı olarak da bilinen Heckscher-Ohlin teoremidir. Bu teoremin sonucu olarak farklı nispi faktör donatımları nedeniyle ortaya çıkan dış ticaretin yapısı şekillenmektedir. İki ülkeli bir modelde ülkeler dış ticarete açılmayıp otarşik bir yaklaşım benimsediklerinde, faktör donatımlarının farklı olması fiyatları da farklılaştırmaktaydı. Oysa ülkelerin dış ticarete başlamaları kaynakların yeniden dağılımına uygun bir yapı ortaya çıkacaktır.

Heckscher-Ohlin modeline dayalı diğer üç teori ise; Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi, Rybczynski Teoremi ve Stolper-Samuelson Teoremidir.

Aşağıda bu teoremler kısaca açıklanacaktır.

Faktör Fiyatları Eşitliği Teoremi

Klasik dış ticaret teorisi varsayımı gereği, üretim faktörleri ülkeler arasında serbestçe dolaşamamaktadır. Bu durumda iki ülkeli ve iki mallı bir modelde ülkeler ticarete açılmadan önce farklı faktör yoğunluklarına sahip olmaları nedeniyle, mallardan birini diğerine göre daha ucuza üretmektedir. Örneğin, Türkiye’de emek bol ve ucuz, pamuk ürünü de daha çok emek gerektiren bir mal ise, Türkiye’de pamuk, örneğin otomobile göre daha ucuz olacaktır. Oysa Almanya’da bunun tam tersi bir durum vardır. Yani Almanya’da sermaye bol ve ucuz, otomobil ise daha çok sermaye gerektiren bir mal olduğu için Almanya’da otomobil pamuğa göre ucuza üretilmektedir.

Bu koşullarda iki ülke ticarete başlarsa, Türkiye pamukta, Almanya ise otomobilde uzmanlaşacak; Türkiye pamuk ihraç edip otomobil ithal edecektir. Ancak model statik bir model olduğu için üretimde kullanılan faktörler sınırlı ve ekonomi de tam istihdamda kabul edildiğinden, ilgili malların üretimi için gerekli olan üretim faktörlerine yönelik talebin artması, bu faktörlerin fiyatlarını yükseltmeye başlayacaktır. Yukarıdaki örneğe göre Türkiye’de emek ve Almanya’da sermayenin fiyatı yükselecektir. Böylece dış ticaretin yol açacağı

kaynakların yeniden dağılım süreci her iki ülkede faktörlerin fiyatlarını eşitleyecektir.

Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisine göre, Heckscher-Ohlin modelinin varsayımları altında dış ticaret ülkeler arasında mutlak ve nispi faktör fiyatlarının eşitlenmesine neden olmaktadır.

Heckscher-Ohlin modeli kapsamında üretim faktörlerinin donatımında meydana gelecek değişikliklerin hangi sonuçlara yol açacağı üzerinde durulmaktadır. Burada iki ülkeli bir modelde ülkelerden biri “küçük” ülke, diğeri ise dünyanın geri kalanını temsil etmektedir.

Örnek

- Türkiye elinde bol olan emeği pamuk üretiminde kullanmakta olsun. Dünya fiyatlarına göre ihracatı artırılmak istenen pamuk için ilave emek gerekmektedir. Oysa emeğin tamamı kullanılmaktadır. Bu durumda Türkiye ihtiyacı olan emeği diğer sektörlerden çekip pamuk üretimine kanalize etmek ister. Böylece pamuk üretimi artarken, diğer sektörlerde üretim azalır.

Rybczynski Teoremi

Rybczynski Teoremine göre, küçük bir ülke için dünya fiyatlarının veri olması durumunda ülkenin sahip olduğu faktörden birinin artması hâlinde, bu faktörün yoğun olarak kullanıldığı malda üretim artacak, ancak bu durum diğer malın (malların) üretiminin azalmasıyla mümkün olacaktır.

Rybczynski Teoremi basit anlamda geçerliliği kabul edilse bile, varsayımlarının gerçek dünya ile örtüşmemesi teoremin çoğu ülkelerde geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Stolper–Samuelson Teoremi

Heckscher-Ohlin modelinden çıkarılan bir diğer teorem dış ticaretin bir sonucu olarak ortaya çıktığı kabul edilen Stolper –Samuelson’un fonksiyonel gelir dağılımı teoremidir. Teori 1941-1948 yılları arasında W.F. Stolper ve P. Samuelson tarafından geliştirilmiştir.

Teorem Heckscher-Ohlin modelinin varsayımları altında aşağıdaki şekilde ortaya çıkan etkilerden bahsetmektedir:

İki ülkeli ve iki mallı bir modelde, ülkelerden biri A ülkesi ve ürettiği mal X malı olsun. X malı aynı zamanda üretiminde daha çok emek gerektiren bir maldır. Diğer ülke ise B ülkesidir, Y malı üretmektedir ve bu malın üretiminde daha çok sermaye gerekmektedir.

Buna göre eğer A ülkesinde emek-yoğun olarak üretilen X malının nispi fiyatı B ülkesinde dış ticaret sonucu yükselirse ki bu yükselmenin sebebi B ülkesinin X malı üzerine uyguladığı bir gümrük vergisi olabilir. Bu durumda B ülkesinde emeğin milli gelirden aldığı pay yükselecektir. Bundan dolayı B ülkesi fiyatı

yükselen X malından daha çok ve nispi olarak fiyatı düşen Y malından daha az üretir. Bu durumda X malı emek-yoğun bir üretim gerektirdiği ve emek de kıt olduğu için bu faktörün fiyatı yükselir, sermayenin fiyatı ise düşer. Böylece B ülkesinde sermayenin milli gelirden aldığı pay azalır.

Görüldüğü gibi burada aslında korumacılığın ülkenin kıt olarak sahip olduğu üretim faktörünün lehine, bol olarak sahip olduğu üretim faktörünün ise aleyhine olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Öyleyse serbest ticaretin bu durumun tersine yol açtığını ifade edebiliriz. Buna göre serbest ticaret ülkenin bol olarak sahip olduğu malların ticaretini ve dolayısıyla üretimini artıracığı için, ilgili malın üretiminde yoğun olarak kullanılan üretim faktörünün milli gelir içerisindeki payını artıracaktır. Sonuç itibarıyla *serbest ticaret bir yandan milli geliri artırırken, diğer yandan milli gelir içerisinde faktör bolluğuna göre emek ya da sermayenin payını yükseltir. Bundan dolayıdır ki, ülkelerde kıt faktör sahipleri korumacılıktan yana bol faktör sahipleri ise serbest ticaretten yana bir tutum takınırlar.*

Dış Ticareti Açıklamaya Dönük Yeni Teoriler

Dış ticaretin nedenlerini açıklamaya dönük yaklaşımlar, uzun bir süre malların maliyeti ve bu maliyet farklılıklarının nedenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu analizlerden ekonomide hep tam rekabet koşullarının geçerli olduğu ve üretimin sabit ölçek getirilerine göre yapıldığı varsayılmıştır. *Klasik ve neoklasik yaklaşım uzun bir süre dış ticaretin nedenlerini açıklamada kabul görse de özellikle 1950'lerden sonra dünya ekonomisinin yaşadığı değişiklik ve nitelik farkı bu yaklaşımların dış ticaretin nedenlerini açıklamada yetersiz kalmasına yol açmıştır.* Bugün dünya ekonomisinde örneğin faktör donatımları itibarıyla aralarında hemen hemen hiçbir fark bulunmayan ülkeler arasında dış ticaret gerçekleşmekte; sadece endüstriler arasında değil, aynı endüstri içinde yer alan firmalar arasında yapılan ticari alışverişler ülkeler arası dış ticaret yeni boyutlar kazandırmaktadır. Örneğin, aynı teknolojiye ve aynı faktör donatımına sahip Almanya, Fransa 'ya otomobil ihraç ederken; Fransa' dan aynı zamanda otomobil ithal edilmektedir. *Bu durum dış ticareti açıklamada talep cephesi, teknoloji, artan veya azalan maliyet koşulları gibi kavramlar etrafında yeni teorilerin ileri sürülmesine yol açmıştır.* Bu teoriler aşağıda kısaca açıklanmaktadır:

Varlık Teorisi: 1956 yılında İ. Kravis tarafından ortaya atılan bu teoriye göre dış ticaretin nedeni ihtiyaç duyulan mal ve hizmetleri çeşitli nedenlerle yurt içinde üretilememesidir. Bunun nedenleriyle ilgili olarak malları üretmede kullanılacak çeşitli faktörlerde yaşanan eksiklikler, teknoloji ve bilgi eksiklikleri gibi hususlar sıralanabilir.

Teknoloji Açığı Teorisi: 1961 yılında M.U. Posner tarafından ortaya atılan bu teorem, karşılaştırmalı maliyet üstünlüğü kavramına teknolojiyi de katmaktadır. Buna göre başlangıçta aynı ürünü üreten ülkelerden biri, diğerine göre teknolojik üstünlüğünü kullanarak yeni bir karşılaştırmalı üstünlük oluşturur ve diğer ülkelere teknolojiden kaynaklanan üstünlükle ürettiği malları satır. Ancak zamanla bu teknoloji diğer ülkelere yayılırsa, ülkenin ihracatı azalır. Hatta zamanla diğer maliyet unsurlarında meydana gelecek etkiler nedeniyle aynı ülke daha önce ihraç

ettiği ürünü ithal etmeye de başlayabilir.

Mamulün Hayat Seyri Teorisi: Bu teori 1966 yılında R.Vernon tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre bir malın ihracatı ilgili ürünün hayat seyrine bağlıdır. Yeni bir ürün icat edilene kadar ihracatçı ülke bu üründe monopol durumundadır. Ancak zamanla ürün diğer ülkelerce kopyalanır. Bir süre sonra ürün belli bir standarda kavuşunca, muhtelif ülkeler aynı ürünün aynı kalite ve sayıda üretebilecek duruma gelirler. Aynı kalitedeki malı üreten firmalar eğer emek, doğal kaynak ya da sermaye gibi üretim faktörlerine daha fazla sahip iseler, bu malı daha ucuza üretirler ve böylece malı ilk icat eden ülkeler ithalatçı, malın üretimine sonradan başlayan ülkeler de ihracatçı olurlar.

Yetişkin İşgücü Teorisi: Bu teori gelişmiş ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğü açıklamaya çalışır. Teori üzerinde Keesing, Kenen, Leontief, Kravis gibi yazarlar çalışmıştır. Buna göre gelişmiş ülkeler arasında ticarete yol açan temel unsur beşerî sermayedir ve işgücünün niteliğinin farklı olmasıdır. Teori 1965 yılından sonra daha çok ABD'nin Almaya ve İngiltere ile olan dış ticaretini açıklamaya çalışmıştır. Keesing ABD'nin ihraç ürünlerinin daha çok nitelikli işgücünün yoğun olarak kullanıldığı ürünlerden olduğunu, ithal ürünlerinin ise üretimlerinde daha çok niteliksiz emeğin kullanıldığı ürünlerde yoğunlaştığını görmüştür.

Tercihlerde Benzerlik Hipotezi: Bu teori 1961 yılında B. Linder tarafından ortaya atılmıştır. Teori homojen olmayan zevk ve tercihler ile ölçek ekonomilerinin önemli olduğu endüstriyel ürünlerin dış ticaretini açıklamaya çalışır. Teoriye gelir teorisi veya taleplerin çakışması teorisi adı da verilmektedir. Buna göre benzer gelir düzeyine sahip ülkelerin zevk ve tercihlerinin de benzer olduğu varsayılır. Bu durumda endüstriyel ürünlerin ticareti benzeri gelir düzeyine sahip ülkeler arasında yoğunlaşacaktır. Zira firmalar öncelikle kendi iç piyasalarına dönük üretim yaparlar ve zamanla artan üretim ve iç satışlardan fiyat avantajı yakalanır. Firmalar bu fiyat avantajını benzeri gelir düzeyine sahip ve aynı malları tüketen ülkelere dönük ihracat artışına dönüştürürler. Kısaca dış ticaretin nedeni ülkelerin sarkan talepleridir.

Ölçek Ekonomileri Teorisi: 1969 yılında M. Kemp tarafından, özellikle sanayi ürünlerinin ticaretini açıklamak için geliştirilmiştir. Ölçek ekonomileri piyasa büyüklüğü ile ilgili olduğu için, geniş iç piyasaya sahip olan ülkelerde üretimde içsel ve dışsal ekonomiler ürün maliyetlerini düşürür. Bu durumda ilgili ülkeler maliyet avantajına sahip oldukları malların ihracatçısı olurlar. Ülkeler arasında zevk ve tercihler aynı ise tüketiciler ucuz olan ürünün tercih edeceklerinden, ilgili malın ihracatı artacaktır. Diğer bir ifadeyle burada ülkelerin üretim olanakları eğrisi değişirse de ölçek ekonomileri nedeniyle ortaya çıkan fiyat farklılıkları malların malla değişim oranını da farklılaştırarak ülkelerin daha üst farksızlık eğrilerine ulaşmalarını sağlar. Böylece dış ticaret refah artışına yol açar.

Monopolü Rekabet Teorisi: 1979 yılında P. Krugman tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre modern ekonomilerde üretimin büyük bir kısmı sadece homojen değil, aynı zamanda farklılaştırılmış ürünlerden oluşur. Ülkelerin

hangi endüstride uzmanlaşacağı öncelikle çeşitli nedenlerle ortaya çıkan maliyet farklılığına göre belirlenir. Ancak aynı endüstride üretim yapan ülkeler arasında da ticaret ortaya çıkar. Çünkü ülkeler aynı endüstride üretim yapsalar bile, farklılaştırılmış mallar üretirler. Bu farklılık içerik, görünüş, paketlenme, renk gibi özelliklerde toplanabilir. Bu özellikler kimi tüketicilerin ithal mallarına yönelmesine yol açar. Ticaret ortağı ülkelerin ürünleri aynı olduğu için, ithalat yapılan ülkenin tüketici talebini karşılaması sonucu aynı endüstri içinde dış ticaret oluşur. Buna endüstri-içi ticaret adı verilmektedir. Böylece belirli özelliklere sahip ürünleri satabilen firmalar piyasada belirli bir alıcı grubuna dönük mal üretirler ve o endüstri içinde monopolist olurlar. Bir Alman tüketicisinin Fransız otomobilini satın alırken, Fransız tüketicisinin bir Alman otomobilini tercih etmesi buna örnektir.

Bireysel Etkinlik

- 1980'lere kadar Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmı tarım ürünlerinden oluşurken, bu yıllardan sonra ihracatta sanayi ürünlerinin ön plana çıkmasının nedenlerini araştırınız. Bu nedenleri teorik bilgilerinizle karşılaştırınız ve bu durumun size anlatılan hangi teori ile açıklanabileceğini tartışınız.

Özet

- Toplumlar dünya üzerinde var olduklarından beri insanlık da kıt kaynakları sınırsız ihtiyaçları karşılama çabası içerisinde geçirmiştir. Bu çerçevede ülkeler de ortaya çıktığından beri bu amaca dönük olarak dış ticaret yapmışlardır. Bu temel amacı gerçekleştirme çabası içerisinde ülkelerin neden dış ticaret yaptığını ve dış ticaretin refahı nasıl artırdığına dair görüşleri sürülmüştür.
- Dış ticaret teorileri esas olarak ülkeler arası dış ticaretin gerekçelerini açıklamaya çalışır. Ülkelerin sahip oldukları kaynakları en etkin bir şekilde kullanmak ve tüketicilerin taleplerini en rasyonel bir şekilde karşılamak için dış ticaret yapmaları, teorik açıdan ülkelerin bu ticaretten nasıl kârlı çıktıklarını da açıklamayı gerektirir. Bununla ilgili olarak 17. yy' dan sonra dış ticaretle ilgili çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki olan Merkantilist düşünce sistemi dünya kaynakları ve servetini sabit kabul etmekte ve pastadan mümkün olduğu kadar daha fazla pay kapmak için diğer ülkelerin zararına olsa bile daha çok mal ve hizmet ihraç etmelerini, diğer yandan dış ülkelere aldıkları ürünleri de kendilerinin üretmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece bir yandan ülkeden altın çıkışı engellenmeye çalışılırken, diğer yandan da ülkeye altın girişi arttırılmak istenir. Zira Merkantilist düşünce sistemi ülkelerin temel zenginlik kaynağı olarak hazinelerinde bulunan altın miktarını esas almaktadır.
- 16.-18. yy arasında hüküm süren merkantilist düşünce, çıkarıcı bir yaklaşımla ülkelerin dış ticarete önem vererek ihracatlarını arttırmalarını ve ithalata yasak getirmelerini savunur. Burada dış ticaret için temel gerekçe, bu yolla ülkeye mümkün olduğu kadar çok altın getirmektir.
- 1776 'da A. Smith' in " Ulusların Zenginliği " çalışmasından sonra dış ticaret konusunda liberal yaklaşımlar benimsenmiş, ülkeler arası ticaretin karşılıklı olarak artırılmasının otarşik duruma göre refahı daha çok artıracığı belirtilmiştir. Bunun için de her ülkenin belirli mallarda uzmanlaşması gerektiği üzerinde durulmuştur.
- 1817 yılında D. Ricardo ülkeler arası ticaretin, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine uygun olarak yapılması hâlinde tarafların kârlı çıkacağını belirtmiştir.
- 1930 'lu yıllarda G. Haberler klasik düşüncenin öngördüğü şekilde maliyeti oluşturan tek faktörün emek olarak kabul edilmesi yerine, fırsat maliyeti kavramını geliştirmiştir. Buna göre malların maliyeti, tüm maliyet unsurlarını içerecek şekilde karşılaştırmalı üstünlük teorisini genişletmiştir.
- 1919 'da E.F. Heckscher ve 1933 'de B. Ohlin Heckscher-Ohlin modelini geliştirmiştir. Bu modelle ülkeler arası dış ticarete maliyet farklılığına yol açan unsurun, ülkelerin sahip oldukları faktör zenginliği farkının olduğunu göstermişlerdir. Bu modelden aynı zamanda Faktör Donatımı, Faktör Fiyatları Eşitliği, Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisi ve Rybczynski teorisi gibi teoriler türetilmiştir.
- 1950' lardan sonra ise dünya ekonomisinin ulaştığı yeni boyutlar dış ticareti açıklamada yeni teorilerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Bu teoriler aslında klasik teorisinin varsayımlarında değişiklik yapan teknolojik gelişme, bilgi, ölçek, yeni mamuller ve icatlar ile talebe etki eden çeşitli faktörleri dikkate alarak dış ticareti açıklamaya çalışmıştır. Bu teorilerin her biri dış ticareti belli yönlerini izah eder.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Uluslararası ticaretin en önemli nedeni olarak aşağıdakilerden hangisi sayılmaktadır?
 - a) Pazar Bölümlendirilmesi
 - b) Devamlı veya Geçici Mevcudiyetsizlik
 - c) Ticarete Açılmadan Önceki Nispi Fiyatlar
 - d) Talep Farklılıkları
 - e) Asgari Ücret Farklılıkları
2. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi aşağıdakilerden hangisi tarafından ortaya atılmıştır?
 - a) D.Ricardo
 - a) A.Smith
 - b) A.Marshall
 - c) G.Haberler
 - d) Vernon
3. Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
 - a) İki ülkeli ve iki mallı bir modeldir.
 - b) Ekonomide tam istihdam koşulları geçerlidir.
 - c) Uluslararası ticaretin başlaması kıt faktöre sahip olan ülkede, bu faktöre sahip olan talebin azalması nedeniyle bu faktörün fiyatını ucuzlatır.
 - d) Uluslararası ticaret ülkelerde üretilen malların fiyatını artırır.
 - e) Uluslararası ticaret üretimde kullanılan emek sermayenin fiyatını artırır.
4. Küçük bir ülkenin sahip olduğu faktörlerden birinin arzının artması hâlinde, bu faktörün yoğun olarak kullanıldığı malda üretimin artmasının, diğer malın üretiminin azalmasıyla sağlanabileceğini ileri süren teorem aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Heckscher-Ohlin Teoremi
 - b) Rybczynski Teoremi
 - c) Stolper-Samuelson Teoremi
 - d) Mamulün Hayat Seyri Teoremi
 - e) Monopollü Rekabet Teoremi
5. Dış ticaretin nedeni olarak ülkelerin sarkan taleplerini gösteren teori aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Tercihlerde benzerlik Teorisi
 - b) Ölçek Ekonomileri Teorisi
 - c) Yetişkin İşgücü Teorisi
 - d) Varlık Teorisi
 - e) Teknoloji Açığı Teorisi

6. Günümüz dünya ekonomisinde ithalattaki payını en çok artıran bölge aşağıdakilerden hangisidir?
- ABD
 - Avrupa
 - Afrika
 - Asya
 - Antartika
7. Ülke grupları arasında mal ihracatının en yüksek olduğu bölge aşağıdakilerden hangisidir?
- Kuzey Amerika
 - Orta ve Güney Amerika
 - Avrupa
 - Afrika
 - Ortadoğu
8. Klasik dış ticaret Teorisine göre temel üretim faktörleri aşağıdakilerden hangisidir?
- Emek
 - Sermaye
 - Doğal kaynaklar
 - Teknoloji
 - Döviz
9. Gelir düzeyi aynı olan ülkeler arasındaki dış ticaretin nedenlerini aşağıdaki hangi araştırmacı analiz etmiştir?
- Kenen
 - Ricardo
 - Linder
 - Posner
 - Vernon
10. Monopollü rekabet teorisi aşağıdakilerden hangisinde ortaya atılmıştır?
- 1965
 - 1966
 - 1970
 - 1975
 - 1979

Cevap Anahtarı

1.c, 2.a, 3.c,4.b, 5.a, 6.d, 7.c, 8.a, 9.c, 10.e

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Çelik, K., (2015). *Uluslararası İktisat*, 6. Baskı, Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım, Trabzon.
- [2] Dura, C., (2000). *Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış*, Erciyes Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 16, ss. 1-16
- [3] İyibozkurt, E., (1995). *Uluslararası İktisat, Teori ve Politika*, Bursa.
- [4] Rübél, G., (2008). *Grundlagen der Realen Außenwirtschaft*, 2. Grundlegend überarbeitete, auflage, Oldenbourg Verlag, , München.
- [5] Seyidođlu, H., (2009). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- [6] Ströbele, W. und Holger W., (1995). *Außenwirtschaft, Einführung in Theorie und Politik*, Oldenbourg Verlag, Wien-München.
- [7] Ünsal, E., (2005). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika, Açık Ekonomi Makro İktisadı*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- [8] www.wto.org 13.10.2017 tarihinde erişildi.